

Mánudaginn 2. maí 1977.

Nr. 44/1976. **Bjarni Helgason**
Björn Stefánsson
Hreggviður Jónsson
Jónatan Þórmundsson
Ólafur Ingólfsson
Stefán Skarphéðinsson
Unnar Stefánsson
Þorsteinn Sæmundsson
Þorvaldur Búason
Þór Vilhjálmsson
Ragnar Ingimarsson og
Valdimar J. Magnússon
 (Gunnar M. Guðmundsson hrl.)
 gegn
Degi Þorleifssyni aðallega,
en til vara Svavari Gestssyni
 (Ingi R. Helgason hrl.).

Ærumeiðingar. Ómerking ummæla. Miskabætur.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma sem varadómarar í Hæstarétti Halldór Þorbjörnsson yfirsakadómari, Guðmundur Ingvi Sigurðsson hæstaréttarlögmaður, Jón Finnsson hæstaréttarlögmaður, Unnsteinn Beck borgarfégeti og Þorsteinn Thorarensen borgarfégeti.

Áfrýjendur hafa skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 24. febrúar 1976 og gera þær dómkröfur:

1. að ummæli þau, sem stefnt er út af, verði dæmd dauð og ómerk,
2. að dæmd verði þyngsta refsing fyrir ummælin,
3. að hverjum áfrýjenda verði dæmdar 100.000 kr. í miskabætur auk 9% ársvaxta frá 2. febrúar 1974 til greiðsludags,
4. að áfrýjendum sameiginlega verði dæmdar 25.000 kr.

til að kosta birtingu forsendna og dómsorðs væntanlegs dóms í opinberum blöðum,

5. að þeim, sem dæmdur verður í málinu, verði gert að sjá um, að birtar verði forsendur og dómsorð væntanlegs dóms í 1. eða 2. tölublaði dagblaðsins Þjóðviljans, er út kemur eftir birtingu dómsins,

6. að stefnda verði gert að greiða áfrýjendum sameiginlega hæfilegan málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Af hálfu stefndu hefur í fyrsta lagi verið gerð krafa um, að mál þetta verði sameinað hæstaréttarmálinu nr. 26/1977: Bjarni Helgason o. fl. gegn Svavari Gestssyni, svo að kostur verði að tiltaka refsingu, ef dæmd yrði, í einu lagi.

Um efnishlið málsins er sú krafa gerð af hálfu aðalstefnda, að honum verði tildæmdur málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti, en af hálfu varastefnda aðallega, að staðfest verði sú niðurstaða héraðsdóms, að sakfella hann ekki, en til vara, ef hann verði sakfelldur, að honum verði aðeins dæmdur hegningarauki skv. 78. gr. hegningarlaga, sbr. dóm í hæstaréttarmáli nr. 110/1975. Þá er þess krafist, að varastefnda verði tildæmdur málskostnaður úr hendi áfrýjenda í héraði og fyrir Hæstarétti.

Máli því, sem lögmaður stefndu vitnar til, nr. 26/1977, hefur verið áfrýjað til Hæstaréttar með áfrýjunarstefnu 11. febrúar sl., en gögn málsins hafa enn ekki borist dómnum. Áfrýjendur eru hinir sömu og í máli því, sem hér er til meðferðar, en stefndi er Svavar Gestsson einn. Eru eigi efni til þess að taka til greina kröfu um sameiningu þessara mála.

Ummæli þau, sem stefna lýtur að, birtust í tveimur greinum í dagblaðinu Þjóðviljanum, hin fyrri í 16. tölublaði, er út kom 20. janúar 1974, en hin síðari í 27. tölublaði, er út kom 2. febrúar s. á. Undir fyrri greininni standa bókstafirnar DÞ, en undir hinni síðari dþ. Höfundur er að öðru leyti ekki nafngreindur. Samkvæmt 2. mgr. 15. gr. laga 57/1956 ber höfundur því aðeins refsí- og fóbótaábyrgð á efni rits, að hann hafi nafngreint sig. Merkin DÞ og dþ verða ekki talin næg nafngreining í skilningi nefnds lagaákvæðis, og skiptir ekki máli, þótt aðalstefndi, Dagur Þorleifsson, blaða-

maður við Þjóðviljann, hafi lýst yfir því, að hann sé höfundur greinanna. Skv. 3. mgr. 15. gr. laga 57/1956 verður ábyrgð á ummælunum því lögð á ritstjóra blaðsins, varastefnda Svavar Gestsson, en aðalstefndi verður sýknaður af kröfum áfrýjenda.

Hinum átöldu ummælum er lýst í héraðsdómi, að undanteknum ummælum skv. stefnulið II. 5., sem ekki eru tilfærð þar í heild. Þau hljóða svo:

„Öllum brögðum beitt.

Aðferðir þær, sem beitt hefur verið til þess að afla undirskrifta undir Watergate-víxlinn, hafa ekki afhjúpað algert siðleysi og andlegan sóðaskap þeirra er á bak við þann víxil standa — það var ekki annað en lá í augum uppi áður. Aðferðirnar við undirskriftasöfnunina hafa verið margar og hver annarri soralegri. Sá sem þetta ritar hefur fregnað að reynt hafi verið að fá börn og unglinga undir kosningaaldri til þess að skrifa undir, svo og andlega vanheilt fólk, eitt-hvað hefur verið um það að menn hafi skrifað undir fyrir aðra, samkvæmt „munnlegu umboði“ þeirra og eins virðast undirskriftasafnararnir ekkert vera að súta það þótt sömu manneskjurnar skrifi undir margsinnis. Þannig hefur heyrst að þrjú eintök af Watergate-víxlinum hafi gengið á meðal starfsfólks sjúkrahúss nokkurs hér í borg, og skrifuðu sömu manneskjurnar þar upp á öll þrjú eintökin.“

Ljóst er, að öllum ummælunum er fyrst og fremst stefnt að áfrýjendum í máli þessu. Í þeim er dróttað að áfrýjendum, að þeir hafi gerst sekir um brask og skúmaskotamakk (stefnuliður I. 2.), að afstaða þeirra mótist fyrst og fremst af efnahagslegum hlunnindum, sem þeir eða aðiljar tengdir þeim hafi af hérvist hersins (II. 2.), að aðferðir við söfnunina hafi verið soralegar og beitt við hana stéttarvaldi borgarastéttarinnar, atvinnurekendavaldinu (II. 5. og 6.). Að dróttanir þessar, sem engum stoðum hefur verið rennt undir, eru brýnt brot gegn 235. gr. alm. hegningarlaga. Að öðru leyti eru hin átöldu ummæli samsafn stórfelldra móðgunaryrða um áfrýjendur, og varða þau við 234. gr. hegningarlaga.

Með dómi Hæstaréttar, uppkveðnum 4. f. m., í málinu nr 110/1975: Bjarni Helgason o. fl. gegn Úlfari Þormóðssyni og til vara Svavari Gestssyni, en áfrýjendur þá voru hinir sömu og í þessu máli, var varastefndi, Svavar Gestsson, dæmdur í 20.000 kr. sekt fyrir ærumeiðandi ummæli um áfrýjendur. Refsingur hans ber því að tiltaka nú sem hegningarauka með hliðsjón af 78. gr. almennra hegningarlaga, og verður hann ákveðinn 30.000 króna sekt til ríkissjóðs. Skv. 53. gr. alm. hegnl., sbr. 7. gr. laga 101/1976 verður vararefsing ekki ákveðin.

Staðfesta ber ákvæði hins áfrýjaða dóms um ómerkingu allra hinna átöldu ummæla skv. 1. mgr. 241. gr. alm. hegningarlaga.

Í hinum umstefndu ummælum felst harkaleg árás á æru áfrýjenda. Af þeim sökum þykir mega fallast á, að áfrýjendur eigi rétt til nokkurs féggjalds úr hendi varastefnda skv. 1. mgr. 264. gr. alm. hegningarlaga. Þykir féggjald þetta hæfilega ákveðið 25.000 kr. til hvers áfrýjenda auk 9% ársvaxta frá 2. febrúar 1974 til greiðsludags.

Samkvæmt 2. mgr. 241. gr. alm. hegningarlaga þykir rétt að dæma varastefnda til þess að greiða áfrýjendum sameiginlega 25.000 kr. til að kosta birtingu forsendna og dómsorðs dóms þessa í opinberum blöðum.

Þá þykir skv. 2. mgr. 22. gr. laga 57/1956 rétt að skylda varastefnda til þess að birta dóm þennan í fyrsta eða öðru tölublaði Þjóðviljans, sem út kemur eftir að dómur þessi er birtur.

Eftir þessum úrslitum ber að dæma varastefnda til að greiða áfrýjendum sameiginlega 160.000 kr. í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, en rétt þykir, að málskostnaður að því er varðar aðalstefnda falli niður.

D ó m s o r ð :

Aðalstefndi, Dagur Þorleifsson, skal vera sýkn af kröfum áfrýjenda í máli þessu. Málskostnaður að því er hann varðar falli niður.

Ákvæði hins áfrýjaða dóms um ómerkingu ummæla skulu öröskuð.

Varastefndi, Svavar Gestsson, greiði 30.000 króna sekt til ríkissjóðs.

Varastefndi greiði áfrýjendum, Bjarna Helgasoni, Birni Stefánssyni, Hreggviði Jónssyni, Jónatan Þórmundssyni, Ólafi Ingólfssyni, Stefáni Skarphéðinssyni, Unnari Stefánssyni, Þorsteini Sæmundssyni, Þorvaldi Búasyni, Þór Vilhjálmsyni, Ragnari Ingimarssyni og Valdimar J. Magnússyni hverjum um sig 25.000 króna fégjald ásamt 9% ársvöxtum frá 2. febrúar 1974 til greiðsludags.

Varastefndi greiði áfrýjendum sameiginlega 25.000 kr. til þess að kosta birtingu forsendna og dómsorðs dóms þessa í opinberum blöðum.

Varastefndi skal birta dóm þennan í fyrsta eða öðru tölublaði Þjóðviljans, sem út kemur eftir birtingu dómsins.

Varastefndi greiði áfrýjendum sameiginlega 160.000 kr. í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dóminum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 26. nóvember 1975.

Mál þetta, sem tekið var til dóms þann 18. nóvember sl., hafa Bjarni Helgason jarðvegsfræðingur, Undralandi 2, Björn Stefánsson skrifstofustjóri, Grænuhlíð 13, Hreggviður Jónsson, Nesvegi 62, Jónatan Þórmundsson prófessor, Bræðraborgarstíg 15, Ólafur Ingólfsson, B.A., Öldugötu 5, Stefán Skarphéðinsson framkvæmdastjóri, Álfheimum 44, Unnar Stefánsson viðskiptafræðingur, Háaleitisbraut 45, Þorsteinn Sæmundsson stjarnfræðingur, Bólstaðarhlíð 14, Þorvaldur Búason eðlisfræðingur, Geitastekk 5, Þór Vilhjálmsson prófessor, Stigahlíð 73, allir í Reykjavík, og Ragnar Ingimarsson prófessor, Mávanesi 22, og Valdimar

J. Magnússon framkvæmdastjóri, Garðaflöt 31, báðir í Garða-hreppi, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, birtri 20. júní 1974, aðallega gegn Degi Þorleifssyni, blaðamanni við dagblaðið Þjóðviljann, Tjarnargötu 10 A, Reykjavík, en til vara gegn Svavari Gestssyni, ritstjóra og ábyrgðarmanni sama blaðs, Brekkustíg 3 A, Reykjavík, vegna ummæla, sem birtust í greinum í 15., 17. og 39. tbl. Þjóðviljans 1974. Greinar þessar eru auðkenndar með upphafsstöfum í nafni aðalstefnda, og hefur hann í greinargerð gengist við höfundarábyrgð. Í stefnu eru rakin ummæli þau, sem stefnt er út af. Ummælin eru þessi:

I.

16. tbl., er út kom 20. janúar 1974. Grein á bls. 6, er ber yfirskriftina: „Fíflum att á forað“. Undirrituð DÞ.

1. Fyrirsögn greinarinnar: „Fíflum att á forað“.
2. „ . . . illræmdir braskarar og „athafnamenn“ eða persónur sem nátengdar eru slíkum aðilum gegnum ættarleg eða pólitísk sambönd. Raunar er alger óþarfi að skilgreina þessar kanamellur stéttarlega: svipmótið á fésunum á myndinni sem birtist í Morgunblaðinu á miðvikudag ætti að segja næga sögu um það, hvers konar tegund er hér á ferð.

Mannvalið í þjóðnifðinganefnd þessari er að vísu athyglisvert af fleiri ástæðum. Það sýnir að hernámssinnar borgarastéttarinnar eru raunverulega farnir að óttast að þeir missi úr landinu óskabarn sitt, bandaríska herinn, að málsstaðurinn sé tapaður. Þess vegna hefur við valið í nefndina verið viðhöfð gamla og góða reglan: fíflinu skal á foraðið etja. Það hefur ekki þótt þorandi með tilliti til framtíðarinnar, að setja í þetta skítverk aðrar persónur en þær, sem þegar eru svo illræmdar fyrir brask og skúmaskotamakk að þær hafa engu að tapa hvað álit snertir, ásamt með nokkrum sem lengi hafa aðallega haft það hlutverk að vera til athlægis í flokkum þeim og samtökum, sem þeir hafa verið að puða í. . . .“

3. „ . . . örgustu úhrök afturhalds og fasisma, sem í landinu er yfirhöfuð hægt að drífa upp. Myndin aftan á Mogganum 16. jan. er enn ein staðfesting þeirra örlaga. . . .“
4. „ . . . góðborgarar óðfúsir að hlaupa í skarðið og þjóna sínum erlendu herrum og gerast stjórnmalamenn og gleðikonur í senn.“

II.

27. tbl., er út kom 2. febrúar 1974. Grein á bls. 9, er ber yfir-

skriftina: „Atvinnurekendavaldið afhjúpað“. Framhald greinarinnar er á bls. 14. Hún er undirrituð DÞ.

1. „ . . . sérstöku einstaklinga, sem sigað var fram til þess að sníkja undirskriftir undir landráðavíxilin, er almennt er nú kenndur við Watergate, sem vel fer á, táknrænt séð. . . .“
2. „ . . . Hér er sem sagt um að ræða þess konar „athafnamenn“, að varla er grundvöllur fyrir því að gera ráð fyrir að þeir hafi nokkurn tíma nennt eða séð ástæðu til að hugleiða svo leiðis mál í nokkurri alvöru. „Varnarástríða“ þessara manna mótafst fyrst og fremst af efnahagslegum hlunnindum, sem þeir eða aðilar þeim á einhvern hátt tengdir hafa af hérivist hersins og eru nú beinlínis að ærast. . . .“
3. „ . . . Innan um þennan siðvillta söfnuð sníglast svo tveir tragískómiskir persónuleikar, einmanalegir menntamenn, sem maður freistast til að halda að svo lengi hafi starað á stjórnurnar eða grúft sig niður í skræður að þeir séu hættir að taka að nokkru ráði eftir því, sem gerist á jörðinni í kringum þá. Þeir verðskulda líklega fyrst og fremst vorkunnsemi og í svæsnasta lagi góðlátlegt grín: kumpánar þeirra geta hins vegar ekki vakið annað en fyrirlitningu og ógeð hjá hverjum sæmilega siðuðum manni.“
4. „ . . . pólitísku siðleysi fundarboðenda. . . .“
5. „ . . . öllum brögðum beitt“ (millifyrirsögn) og ummælin „Aðferðir þær, öll þrjú eintökin.“
6. „ . . . Téðar aðferðir til undirskrifaöflunar eru þó langt í frá alvarlegasta atriðið í málinu. Hitt er alvarlegra að við umrædda söfnun hefur fyrst og fremst verið beitt ákveðnu valdi, stéttarvaldi borgarastéttarinnar, atvinnurekendavaldinu. . . .“

Síðan segir, að stefnendur geri svofelldar dómkröfur:

„að framangreind ummæli verði dæmd dauð og ómerk skv.

1. mgr. 241. gr. laga nr. 19/1940.

að dæmd verði þyngsta refsing fyrir ummælin skv. 234.—235. gr. laga nr. 19/1940.

að stefnendum verði hverjum fyrir sig dæmdar kr. 100.000.00 í miskabætur skv. 1. mgr. 264. gr. laga 19/1940 með 9% ársvöxtum frá 16. febrúar 1974 til greiðsludags.

að stefnendum verði dæmdar kr. 25.000.00 skv. 2. mgr. 241. gr. laga nr. 19/1940 til að kosta birtingu forsendna og dómsorðs væntanlegs dóms í máli þessu í opinberum blöðum.

að stefnendum verði dæmdur sameiginlega málskostnaður að skaðlausu að mati dómara.“

Að lokum er gerð sú krafa, að þeim sem dæmdur verði í málinu til ábyrgðar, verði gert að sjá um skv. 22. gr. laga nr. 57/1956, að birtar verði forsendur og dómsorð væntanlegs dóms í málinu í 1. eða 2. tölublaði Þjóðviljans, er út kemur eftir birtingu dómsins.

Af hálfu stefnda Dags Þorleifssonar hefur verið sótt þing og þær kröfur gerðar í fyrsta lagi, að máli þessu verði vísað frá dómi með tilvísun til ákvæða 46. gr. laga um meðferð einkamála í héraði.

Fari svo, að frávísunarkrafan verði ekki tekin til greina, gerir hann í öðru lagi þær dómkröfur, að hann verði algerlega sýknaður af öllum kröfum stefnenda í málinu.

Þá gerir hann kröfu til ríflegs málskostnaðar úr hendi stefnenda.

Í þinghaldi 15. september sl. var málið sótt og varið um frávísunarkröfu stefnda. Með úrskurði, uppkveðnum þann 16. september, var frávísunarkröfunni hrundið.

II.

Stefnendur lýsa málavöxtum svo í stefnu:

„Um miðjan janúar 1974 efndu nokkrir Íslendingar til samvinnu undir kjörorðinu „VARRIÐ LAND“. Áttu þarna hlut að allir stefnendur máls þessa, auk lögmannanna Harðar Einarssonar og Óttars Yngvasonar. Á vegum þessara manna var undirbúin söfnun undirskrifta til að mótmæla kröfum um uppsögn varnarsamnings milli Íslands og Bandaríkja Norður-Ameríku og brottvísun varnarliðs af Íslandi. Var öllum íslenskum þegnum, er náðu tvítugs aldri 1. marz 1974, boðið að undirrita svohljóðandi yfirlýsingu:

„Við undirritaðir skorum á ríkisstjórn og Alþingi að standa vörð um öryggi og sjálfstæði íslensku þjóðarinnar með því að treysta samstarfið innan Atlantshafsbandalagsins, en leggja á hilluna ótímabær áform um uppsögn varnarsamningsins við Bandaríkin og brottvísun varnarliðsins.“

Til að skipuleggja undirskriftasöfnunina var opnuð skrifstofa, þar sem kostur gafst á að undirrita yfirlýsinguna og fá undirskriftalista og upplýsingar. Þar var og tekið við fjárframlögum þeirra, er vildu taka þátt í kostnaði við rekstur skrifstofunnar. Boðað var, að undirskriftasöfnunin myndi standa yfir til 20.

febrúar 1974 og ætlunin væri að áskorunin ásamt nöfnum áskorenda yrði afhent forsætisráðherra og forseta Sameinaðs Alþingis eigi síðar en 1. marz.

Helztu ástæður tilgreindar fyrir undirskriftasöfnuninni voru þessar:

„Við viljum, að Íslendingar taki áfram fullan þátt í samstarfi vestrænna lýðræðisþjóða, og er það undirstaða skoðana okkar á varnarmálum.

Hér á landi þurfa að vera traustar varnir.

Varnir landsins eru bæði beint í þágu Íslendinga, annarra þjóða við Norður-Atlantshaf, ekki sízt Norðmanna, og í þágu varnarsamtaka Vesturlanda, sem eru trygging þess, að Ísland haldi frelsi og sjálfstæði.

Varnarlaust Ísland myndi veikja stöðu vestrænna ríkja í tilraunum þeirra til að ná samningum um að draga úr vígbúnaði.

Nú er innan og utan ríkisstjórnar Íslands unnið af kappi að því, að varnarliðið fari úr landi, og sumir reyna jafnvel að koma fram úrsögn úr Atlantshafsbandalaginu.

Við teljum ástæðu til, að fram komi, að íslenzkur almenningur krefst þess, að við tökum áfram þátt í samstarfi innan Atlantshafsbandalagsins og álitur ótímabært að vísa varnarliðinu á brott.“

Árangur af frumkvæði forgöngumanna „VARINS LANDS“ varð næsta mikill, því alls rituðu 55.522 atkvæðisbærir Íslendingar undir áðurgreinda áskorun til ríkisstjórnar og Alþingis.

Frá upphafi var lögð á það áherzla, að undirskriftalistar yrðu einungis afhentir ábyrgum aðilum, og var haldin skrá yfir viðtökendur listanna. Var því að söfnun undirskrifta lokinni unnt að rekja, hver hefði haft hvern lista undir höndum. Til að fyrirbyggja, að undirskriftir manna, er rituðu nöfn sín tvívegis, væru að lokum tvítaldar, var gerð tölvuskra eftir heimilisföngum. Komu þá fram 549 tvíritanir. Voru stimplaðar athugasemdir þar að lútandi á listana, og viðkomandi nöfn voru aðeins talin einu sinni við lokatalningu. Undirskriftir Reykvíkinga, Hafnfirðinga, Keflvíkinga, Akureyringa og Kópavogsbúa voru bornar saman við íbúaskrár og síðan voru settar athugasemdir við nöfn þeirra, sem ekki höfðu náð 20 ára aldri 1. marz 1974. Voru 448 nöfn felld niður við lokatalningu af þessu tilefni. Meiri hluti allra nafna á listunum var ennfremur borinn saman við nafnaskrá og kannað, hvort til væru menn með nöfnum, sem á listunum voru, á þeim stöðum, sem gefnir voru upp. Komu þá fram örfá fölsk

nöfn, sem strikuð voru út. Nokkrir tugir manna, sem bera nöfn af erlendum uppruna, rituðu á undirskriftalistana, en ekki var unnt að kanna til hlítar, hvort þeir höfðu allir öðlast íslenzkan ríkisborgararétt.

Undirskriftalistarnir voru afhentir forsætisráðherra og forseta Sameinaðs Alþingis eins og boðað hafði verið við upphaf undirskriftanna. Fór afhendingin fram í Alþingishúsinu í síðari hluta marz. Dróst afhendingin nokkuð frá því, sem upphaflega hafði verið ákveðið, þar eð frágangur undirskriftalistanna reyndist tímafrekari en ætlað hafði verið.

Umrædd undirskriftasöfnun hafði eigi fyrr hafist en hatröm blaðaskrif tóku að beinast að henni og forgöngumönnum hennar. Var það dagblaðið „Þjóðviljinn“, sem reið á vaðið og lét aðallega að sér kveða í þessu efni. Birtust í blaði þessu frá því um miðjan janúar og fram eftir marz mánuði fjölmargar greinar í ýmsu formi, er beindust að framtaki „VARINS LANDS“.

Stefndi hefur mótmælt þessari málavaxtarlýsingu sem rangri og ófullnægjandi. Hann segir í greinargerð sinni:

„Forðast er að gera nokkra grein fyrir þeim aðstæðum, sem liggja að baki pólitískri framtakssemi stefnenda og kalla fram þau viðbrögð og ummæli, sem stefnt er út af.

Erlend herseta á Íslandi er ekkert smámál. Hin óhugnanlega staðreynd er sú, að þjóðin er klofin í tvær mjög andstæðar fylkingar í afstöðu sinni til herasetunnar. Ekkert umræðuefni á Íslandi hefur orðið eins mikið hitamál síðustu þrjá áratugina og tvíbýli þjóðarinnar við erlendan her í landinu, og ekki er útlit fyrir, að hinar hatrömmu deilur hjaðni á næstunni. Ekkert mál annað hefur valdið slagsmálum og götuóeirðum í Reykjavík á þessu tímabili og allir stjórnmálaforingjar og flestir forystumenn þjóðarinnar á öðrum sviðum hafa tjáð sig um málið opinberlega og það all harkalega oft á tíðum. Ljóst er, að deilumál þetta er þannig vaxið, að það gengur mönnum inn að hjarta, og hjá mörgum bera tilfinningarnar rökin ofurliði.

Á blaðamannafundi, sem stefnendur o. fl. efndu til hinn 15. jan. 1974, tilgreindu þeir ástæðuna fyrir undirskriftasöfnuninni með þessum orðum: „Nú er innan og utan ríkisstjórnar Íslands unnið af kappi að því að varnarliðið fari úr landi . . .“ Með þessum yfirlýsingum taka stefnendur sér stöðu í fremstu víglínu í viðkvæmasta og hatrammasta deilumáli meðal Íslendinga, en láta svo í stefnu sem þeim komi það á óvart, að þeir hljóta þar fyrir ámæli og lenda í hvirfilvindi pólitískrar orðasennu.“

III.

Röksemdir málsaðilja.

Af hálfu málsaðilja hefur verið leitast við að sýna fram á þær þjóðfélagslegu aðstæður, sem annars vegar leiddu til undirskriftasöfnunar stefnenda, en hins vegar andsvör stefnda og annarra þeirra, sem andvígir eru dvöl bandaríks herliðs hér á landi.

Í aðiljaskýrslu hér fyrir dóminum þann 23. maí sl. hefur einn stefnenda, prófessor Þór Vilhjálmsson, m. a. þetta að segja: „... Í fyrsta lagi vil ég minna á það, að sumarið 1971 var mynduð ríkisstjórn Ólafs Jóhannessonar. Þegar það var gert, var birtur stjórnarsáttmáli, og í honum sagði m. a., að það væri ágreiningur milli stjórnarflokkanna um afstöðuna til aðildar Íslands að Atlantshafsbandalaginu. En að óbreyttum aðstæðum skyldi þó núgildandi skipan haldast, en ríkisstjórnin myndi kappkosta að fylgjast sem best með þróun þeirra mála og endurmeta jafnan stöðu Íslands í samræmi við breyttar aðstæður. Litlu seinna segir í þessum sama stjórnarsáttmála: „Varnarsamningur við Bandaríkin skal tekinn til endurskoðunar eða uppsagnar í því skyni, að varnarliðið hverfi frá Íslandi í áföngum. Skal að því stefnt, að brottför liðsins eigi sér stað á kjörtímabilinu.“ Á fyrstu starfsmánuðum þessarar ríkisstjórnar gerðist fremur lítið í varnarmálunum. Það var fyrst, að ég hyggt, veturinn 1972—1973 sem óbreyttum borgurum mátti bjóða í grun, að eitthvað myndi verða farið að gera til að framkvæma þessa stefnu ríkisstjórnarinnar. Það gerðist ýmislegt þann vetur. Það kom upp, að það var nokkur stigsmunur á því, hvernig stjórnarflokkarnir vildu skilja varnarsamninginn. Það kom upp, að það var ágreiningur innan Framsóknarflokksins um rétta stefnu í þessu máli. Utanríkisráðherra Bandaríkjanna kom hingað þennan vetur, og það var frá því skýrt opinberlega, að við hann hefði verið rætt um þessi mál. Síðan gerist það vorið 1973, að í samræmi við 7. gr. varnarsamningsins koma fram tilmæli um endurskoðun varnarsamningsins. En það var heimilt, þegar 6 mánaða endurskoðunartímabili væri lokið að segja samningnum upp með 12 mánaða fyrirvara. Þetta gat þess vegna verið fyrsta skrefið í þá átt að segja varnarsamningnum upp. Tilkynning um þetta efni var m. a., að ég hyggt, send Atlantshafsbandalaginu og haustið 1973 kom framkvæmdastjóri þess, Luns, til Íslands til að ræða þessi mál. Eftir að hann var farinn eða í lok heimsóknar hans, var gefin út fréttatilkynning, þar sem skýrt var frá því að íslenska ríkisstjórnin hefði látið

í ljós áhyggjur vegna þess, hvornig Atlantshafsbandalagið hefði tekið á endurskoðunaróskum íslensku ríkisstjórnarinnar og jafnframt tekið fram, að framkvæmdastjóranum hefði verið gert ljóst, — þetta er endursögn mín á fréttatilkynningunni, sem ég hef ekki fyrir framan mig, — að þessi viðbrögð gætu leitt til breyttra viðhorfa Íslendinga gagnvart bandalaginu sjálfu. Og síðar þetta sama haust 1973 fóru fram viðræður við fulltrúa Bandaríkja-stjórnar. Í þeim tók sjálfur utanríkisráðherra Íslands þátt að minnsta kosti oft, bæði vestan hafs og hér í Reykjavík. Það mátti þess vegna ætla, að það væri stefnt að uppsögn varnarsamningsins, slitumásamstarfi okkar við vestrænar þjóðir og brottför varnarlíðsins. Það var skoðun mín, að til svo stórra aðgerða hefði ríkisstjórn Ólafs Jóhannessonar ekkert umboð frá þjóðinni. Sú skoðun byggðist á því, að í kosningunum 1971 hefði kjósendum ekki verið gerð grein fyrir því, að þessa stefnuskráratriðis mætti vænta, það var með öðrum orðum ekki að mínu áliti kosið um varnarmálin árið 1971. Það var því hvoru tveggja, að ég var efnislega andvígur því, sem virtist stefnt út í, og einnig hitt, að ég taldi, að sú framkvæmd sem íslensk stjórnvöld stóðu að, væri einnig að nokkru leyti í andstöðu við réttar lýðræðisreglur.“

Lögmaður stefnda hefur m. a. þetta að segja um almennar ástæður til umstefndra ummæla:

„A. Samkvæmt stjórnarskrá og grundvallarreglum íslenskra laga hefur hver maður leyfi til þess að hafa skoðanir á pólitískum hugðarefnum og athöfnum annarra manna og láta þær í ljós opinberlega. Aldrei má með lögum eða dómsúrskurði skerða þetta skoðanafrelsi. Ekki er leyfilegt að teygja klær meidýrðalöggjafarinnar svo langt, að refsa manni fyrir að láta í ljós skoðanir sínar eða mat sitt á pólitískum aðgerðum annarra manna.“

Undirskriftasöfnun stefnenda undir beiðni til stjórnvalda um að láta nú ekki erlenda herinn fara er pólitískt athæfi, sem særir helgustu þjóðernistilfinningar mikils hluta þjóðarinnar og brýtur í bága við grundvallarskoðun hans um þjóðfrelsi. Þessar aðgerðir kalla á pólitísk viðbrögð og andsvör, jafnvel hjá fólki, sem er afskiptalítið um stjórnsmál almennt. Stefnendur gátu ekki búist við öðru og máttu ekki gera ráð fyrir öðru.

Sýkna ber því umbjóðanda minn á þeim grundvelli, að honum er heimilt og rétt að berjast gegn áformum og aðgerðum hersetumannanna, vara við þeim og útlista þær á allan hátt. Á bak við þetta pólitíska frelsi eru svo ríkir almenningshagsmunir, að smásmuguleg vernd ærunnar verður að víkja.

B. Sýknukrafa mín byggist einnig á því, að ummæli umbjóðanda míns eru viðhöfð í hita pólitískrar baráttu og eru réttlætanager. Í ummælunum er ekki sveigt á niðrandi hátt að persónulegum eiginleikum einstakra þátttakenda, heldur aðeins áfellst, — tæpitungulaust að vísu, — hið pólitíska atferli hópsins. Mun ég nú tina til nokkur réttlætningar atriði:

1. Undirskriftasöfnuninni var ætlað að hafa pólitísk áhrif á stjórnvöld með því að hún átti að sýna vilja eða skoðun þeirra, sem skrifuðu undir. Hvort tveggja er, að undirskriftasöfnun, sem aðferð við skoðanakönnun er bæði ónothæf, (af því að hún er óáreiðanleg) og ólýðræðisleg. Gegn henni mæla sömu rök og lágu til grundvallar afnámi opinberra kosninga hérlandis og leiddu til þess, að upp voru teknar leynilegar atkvæðagreiðslur. Það eru því ekki meiðyrði, þótt undirskriftasöfnunin sem slík sé fordæmd harkalega. Ég bendi í þessu efni á greinar Sigurðar Líndal, prófessors og forseta Lagadeildar Háskóla Íslands, sem birtust í Vísi í mars 1974, og ég legg hér fram.

2. Framkvæmd undirskriftasöfnunarinnar hlaut mikið ámæli. Lýsingar frá vinnustöðum komu opinberlega fram á því, hvernig atvinnurekandi safnaði undirskriftum. Upplýsingar komu um þvílíkan ákafa undirskrifenda í að ná sem hæstri tölu, að þeir skrifuðu tvisvar undir, en viðurkennt er í stefnu, að slíkt hafi þurft að leiðrétta í hundruðum tilfella. Alvarlegri ásakanir komu fram um hreinar falsanir, þegar ákefðin rak menn til að falska nöfn annarra manna. Munu verða leidd vitni undir rekstri þessa máls til að upplýsa hinn virðulega dómara um vinnubrögðin. Hin þungu ámælisorð vegna framkvæmdarinnar á undirskriftasöfnuninni verða ekki flokkuð undir refsiverð meiðyrði, þar sem ærin ástæða virðist hafa verið til að viðhafa þau.

3. Menn þóttust sjá tengsl milli Sjálfstæðisflokksins og undirskriftasöfnunarinnar og sjá þess greinileg merki, að sá flokkur hafi spennt forráðamenn hennar, stefnendur þessa máls, fyrir áróðursvagn sinn. Fyrir þessa hluta sakir urðu ummælin og ávirðingarnar harkalegri. Auðsæileg tengsl voru þarna á milli, sem áróðursmönnum Sjálfstæðisflokksins tókst ekki að halda leyndum í sveitarstjórnar- og Alþingiskosningum þeim, sem fram fóru á árinu 1974, en hversu náin tengslin voru, verður reynt að upplýsa undir rekstri þessa máls.“

Ummælin.

Stefnendur hafa þetta að segja um ummælin sjálf:

„Í framangreindum ummælum og fyrirsögnum er slíkt samansafn af fúkyrðum og svívirðingum, að sjaldgæft er að sjá slíkt á prenti. Það dylst engan veginn, að ummælum þessum er beint að stefnendum. Þeim eru valin ýmis verstu smánaryrði tungunnar, og þeir eru vændir um hinar verstu hvatir og ávirðingar. Málefni það og frumkvæði þeirra, sem snerist um varnarmál Íslands, er meðhöndlað sem ómerkilegt dægurmál væri. Ummæli þessi í heild eru mjög ærumeiðandi fyrir stefnendur. Telja þeir einsætt, að þau varði við 234., 235. og 236. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940.“

Þá segir:

„Stefnendum er kunnugt, að aðalstefndi er höfundur umræddra tveggja blaðagreina, enda hefur hann gengið við þeim opinberlega, t. d. í umræðubætti í sjónvarpi. Hann hefur og nafngreint sig sem höfund greinanna með því að setja undir þær upphafstafi í nafni sínu. Samkvæmt 2. mgr. 15. gr. laga nr. 57/1956, ber höfundur ritsmiðar refsí- og fébótaábyrgð á efni hennar, ef hann hefur nafngreint sig. Yrði svo litið á, að aðalstefndi hefði eigi með auðkenningu umræddra greina nafngreint sig í merkingu téðs lagaákvæðis, þá er ljóst, að varastefndi sem ritstjóri og ábyrgðarmaður dagblaðsins „Þjóðviljinn“, er greinarnar birtust, ber þessa ábyrgð að höfundi frágengnum samkvæmt 3. mgr. nefnds lagaákvæðis. Fyrir þessa sök er varnaraðild svo háttáð í máli þessu, sem raun ber vitni.

Framangreindar dómkröfur stefnenda beinast því í öllum atriðum aðallega að stefnda Degi Þorleifssyni, en til vara að stefnda Svavari Gestssyni, ef svo færi, að aðalstefndi yrði sýknaður vegna ófullnægjandi nafngreiningar.“

Stefnendur rökstyðja kröfu sína um miskabætur svo:

„Það er engin nýlunda, að menn séu ærumeiddir í dagblöðum hérlandis. Þó mun það næsta fátítt, ef ekki einsdæmi, að jafnlágt sé lotið í því efni og í þeim tveim blaðagreinum, sem eru tilefni þessa máls. Eru stefnendum þar valin mörg hin grófustu hrakyrði tungunnar. Full ástæða er til að taka hart á slíkum skrifum með því að dómstólar beiti virkri bóta- og refsivörzlu. Hafa ber í huga í því efni, að umræddar greinar tilheyra umfangsmiklum ærumeiðandi skrifum, sem birtust í yfir 20 tbl. „Þjóðviljans“ frá því í janúar til marz 1974 og beindust gegn stefnendum. Einnig ber að hafa í huga, að tilefni þessara endurteknu ærumeiðandi blaðaskrifa var ekki annað en það, að stefnendur beittu sér fyrir

könnun á viðhorfi almennings í landinu til varnarmála landsins.“

Af hálfu stefnda er þetta sagt um ummælin:

„Það skal játað, að ummæli þau, sem stefnt er út af í máli þessu eru harkaleg. Á því gátu stefnendur átt von, eins og fyrr segir, enda ryðjast þeir fram fyrir skjöldu í pólitískum hildar-leik. Ef taka á yfirlýsingar stefnenda í upphafi undirskriftasöfn-unarinnar alvarlega, eins og umbjóðandi minn gerði, er leyfilegt að álykta, samkvæmt orðalagi þeirra, að þeir, sem vildu banda-ríska herinn burt, væru með þeirri afstöðu að skerða öryggi þjóð-arinnar og vinna gegn því að Ísland haldi frelsi og sjálfstæði. Slík ásökun stefnenda eru sakargiftir um hegðun, sem varðar við landráðakafla hegningarlaganna.

Eftir yfirlýsingar sínar fengust stefnendur aldrei til að koma á opinbera fundi eða standa fyrir máli sínu, en allt þetta hjálpað-ist að til að gera viðbrögðin við framtakssemi þeirra harkalegri en ella. Hin stefndu ummæli eru af pólitískum toga og verður að skoða þau í þessu ljósi: Umbjóðandi minn sér stefnendur sem persónugervinga hinna afturhverfu afla í þjóðfélaginu, sér þá taka að sér auðvirðilegustu óþurftarverkin og metur siðferðisstig og manngildi þeirra eftir því. Verður að telja refsilaust þó hann segi sinn pólitíska hug allan.

Með málaferlum þessum eru stefnendur að flytja pólitíska bar-áttu inn í réttarsalina. Það hefur að vísu áður verið gert, en þá kárnar gamanið.

Stefnukröfum í máli þessu er mótmælt í heild. Þótt sum um-mælanna yrðu dæmd dauð og ómerk, er fráleitt að dæma refs-ingar eða miskabætur.

Sérstaklega er mótmælt kröfunum um miskabætur, sem eru órökstuddar með öllu. Ekki verður séð, að hópurinn hafi orðið fyrir nokkrum miska og útilokað er að reikna út miskakröfu pro rata á 12 menn af 14 í hópnum, sbr. 46. gr. einkamálalaganna. Opinber ummæli eins aðilans úr hópnum, Jónatans Þórmunds-sonar, prófessors, um að hann muni gefa tildæmdar miskabætur til góðgerðarstarfsemi í landinu, benda frekar til þess, að stefn-endur séu að safna fé til að létta á samvisku sinni, en að þeir hafi orðið fyrir miska, sem þeir þurfi að fá uppbættan með peningagreiðslum frá umbjóðanda mínum. Alls ekki er sannað eða gert sennilegt, að hin átöldu ummæli hafi bakað stefnendum tjón.

Varðandi refsikröfuna vil ég að lokum taka þetta fram:

Vegna almenningshagsmuna er óhjákvæmilegt, að umræður um opinber málefni njóti nokkurs frjálsræðis. Hef ég rökstutt það hér að framan og leyfi mér til áréttingar að vitna í 10. kafla doktorsritgerðar dr. Gunnars Thoroddsens, prófessors, Fjölmaeli, á bls. 232—249.

Við þessi rök er rétt að bæta, að hér kemur til álita hin gamla og góða regla Grágásar um „orðhefnd“. Þessa retorsio reglu er nú að finna í 239. gr. almennra refsilaga og nær hún ekki aðeins til orða heldur einnig til athafna. Undirskriftasöfnun stefnenda og tölvuafrítun var pólitísk athöfn, sem hlaut að vekja andsvar. Umbjóðandi minn er einn þeirra, sem ekki gátu orða bundist. Atferli stefnenda vakti honum bæði viðbjóð og reiði og ber því með stoð í 239. gr. sbr. 74. gr. almennra refsilaga að telja ummælin refsilaus.

Umbjóðandi minn hefur nafnmerkt með upphafsstöfum sínum greinar þær, sem hin umstefndu ummæli eru í, og gengst við höfundarábyrgð skv. 2. mgr. 15. gr. laga um prentrétt nr. 57/1956. Tæmir hann því sökina varnarmegin, hvað allar kröfur stefnenda áhrærir. Kemur því ekki til álita objectif ábyrgð á ummælunum af hálfu varastefnda.

Ég mæti einnig í málinu fyrir varastefndan og geri engar kröfur.“

IV.

Yfirheyrslur.

Endurrit umfangsmikilla yfirheyrslna hafa verið lögð fram í málinu. Umfangi þeirra hefur að nokkru ráðið, að hér er aðeins um að ræða eitt af mörgum málum, sem stefnendur hafa höfðað vegna meintra fjölmæla út af undirskriftasöfnuninni, sem efnt var til undir kjörorðinu „Varið land“. Yfirheyrslurnar eða hluta þeirra má nota í öllum þessum málum, og horfði því til verksparnaðar að fara ekki nákvæmlega eftir þeirri gullnu reglu að leggja aðeins það fram, sem beinlínis skiptir hér máli, enda erfitt að vinsa það úr öllum yfirheyrslunum. Yfirheyrslur þessar hafa horft til mikils skýringarauka fyrir dóminn. Þrátt fyrir það þykir hér ekki nauðsynlegt að skýra frá nema litlu af efni þeirra.

Nokkrir stefnenda hafa komið fyrir dóm, og hafa sumir þeirra m. a. nefnd dæmi þess, að þeir hafi orðið fyrir aðkasti vegna, að því er þeir telja, skrifa stefnda og annarra í Þjóðviljann. Hafa þeir m. a. nefnt sem dæmi mótmæli 152 aðilja við málssóknum þeirra á hendur blaðamönnum og rithöfundum vegna meintra

meiðyrða. Skjal þetta liggur frammi í málinu sem réttarskjal nr. 9.

Stefndi hefur komið fyrir dóm. Hann skýrði svo frá, að með ummælunum, sem honum er stefnt fyrir, hafi hann átt við stefnendur þessa máls sem pólitíska heild eða hluta af pólitískri heild. Sú pólitíska heild sé hin hernámssinnuðu öfl í landinu, eins og hann kemst að orði. Hann kvað mynd þá, sem vitnað er til í ummælum hans í 18. tbl. Þjóðviljans, vera mynd af aðstandendum „Varins lands“. Hann kvaðst hafa haft einhverja hugmynd um, hvað þessir menn gerðu margir hverjir, og greinilegt hafi verið, að þeir væru tengdir hinum hernámssinnuðu öflum í landinu. Þar ætti hann fyrst og fremst við Sjálfstæðisflokkinn og öfl honum tengd í öðrum flokkum. Hann taldi engum vafa bundið, að íslenska valdastéttin teldi sig hagnast á veru hersins í landinu, og varla væri mögulegt að gera ráð fyrir öðru en þessi pólitíska aðgerð væri sprottin af þeim hagsmunasamböndum. Hann sagðist hafa verið félagi í „Samtökum herstöðvaandstæðinga“ síðustu árin. Hins vegar kom fram, að hann hefði áður verið félagi í „Varðbergi“. Hann taldi engum vafa bundið, að aðstandendur „Varins lands“ væru tengdir atvinnurekendavaldinu í landinu, sem hann nefndi svo. Atvinnurekendavaldið væri nátengt hægri öflum í landinu og þeirra helsta pólitíska vígi, sem væri Sjálfstæðisflokkurinn. Hann kvaðst vita, að sumir aðstandenda „Varins lands“ væru háttsettir í Sjálfstæðisflokknum og flestir þeirra tengdir honum á einhvern hátt.

Álit dómsins.

Aðild.

Stefnendum var kunnugt, að aðalstefndi var höfundur umstefndra ummæla. Hann hefur auðkennt sér greinarnar með upphafsstöfum sínum. Þá hefur hann gengist við ummælunum. Þar sem stefnendum var kunnugt, hver var höfundur umstefndra ummæla, þykir auðkenning greinanna með upphafsstöfum nægileg nafngreining í skilningi 2. mgr. 15. gr. laga nr. 57/1966, enda sætir það ekki ágreiningi málsaðilja. Aðalstefndi verður því talinn bera ábyrgð á umstefndum ummælum, og ábyrgð varastefnda kemur þannig ekki til greina. Ljóst er, að tilefni ummæla stefnda er undirskriftasöfnunin „Varið land“, sem stefnendur höfðu forgöngu um, og hann hefur viðurkennt að hafa átt við þá sem hluta af heild. Með hliðsjón hér af er stefnendum heimil sóknaraðild í máli þessu.

Almennt.

Í 72. gr. stjórnarskrárinnar segir: „Hver maður á rétt á að láta í ljós hugsanir sínar á prenti; þó verður hann að ábyrgjast þær fyrir dómi. Ritskoðun og aðrar tálmanir fyrir prentfrelsi má aldrei í lög leiða.“

Í öllum meiðyrðamálum er það viðfangsefnið, hversu langt menn mega ganga í tjáningu sinni, án þess að þeir verði beittir þeim viðurlögum, sem hegningarlög mæla fyrir um. Við þetta mat verður að gæta ýmissa sjónarmiða, svo sem að opinberri umræðu séu ekki settar óþarfar skorður, upplýsingaskyldu og gagnrýnisskyldu fjölmiðla séu ekki sett of þröng mörk, eðli umræðunnar og hverjar tjáningarvenjur gilda um slíka umræðu. Þá verður að gæta þess, að umræðan sé málefnaleg og standist almenningar velsæmiskröfur.

Allt frá því er Alþingi samþykkti, að Íslands gerðist aðili að Norður-Atlantshafssamningnum 30. mars 1949 og gerður var á grundvelli hans varnarsamningur við Bandaríkin 1951 (eins og segir í upphafi þess samnings), hefur þessi varnarsamningur verið eitt aðalátakamálið íslenskra stjórnmála. Umræðan hefur oft verið óvæginn og á stundum fremur háð á tilfinninga- en málefna-grundvelli. Mörg óviðurkvæmileg ummæli hafa fallið á báða bóga. Í þessari umræðu hafa ákveðin orð verið notuð um dvöl herliðsins, og er orðnotkunin oft lýsandi fyrir skoðun höfundar á dvöl herliðsins.

Aðstandendur „Varins lands“, sem sumir hverjir höfðu áður tekið þátt í stjórnmálaátökum og látið til sín heyra á opinberum vettvangi, einmitt um dvöl bandaríska herliðsins á Keflavíkurflugvelli, hófu að safna undirskriftum um áframhaldandi dvöl liðsins að gefnu tilefni af aðgerðum ríkisstjórnarinnar, sem túlka mátti sem upphaf endurskoðunar samningsins um herdvölin. Þeir máttu vita, að framtak þeirra hlyti ámæli andstæðinga herdvalarinnar.

Í máli þessu þykir ekki verða horft fram hjá áralangri umræðu um dvöl hersins, þeim aðstæðum, sem urðu stefnendum hvatning til undirskriftasöfnunarinnar, og að söfnunin setur aðstandendur hennar í sviðsljós opinberra stjórnmálaátaka.

Þá ber þess að geta, að vestræn lýðræðisríki byggja stjórnskipun sína á þeim grunni, að gert sé út um stærri mál annað hvort af þingi, kjörnu leynilegri kosningu, eða með leynilegri þjóðaratkvæðagreiðslu. Undirskriftasafnanir hafa á síðari árum rutt sér mjög til rúms hérlandis og hafa reynst máttugt baráttu-

tæki. Almennt verður þó að viðurkenna, að almennar undirskriftasafnanir séu yfirleitt í nokkurri andstöðu við þá meginreglu, sem lýst er hér að ofan, og hafi í sér fólgnar ýmsar hættur. Framkvæmd þeirra er oft til þess fallin að valda persónulegum óþægindum og árekstrum manna á meðal. Þótt annað sé ekki fram komið en stefnendur hafi reynt að vanda framkvæmd undirskriftasöfnunar sinnar, gefur það auga leið, að eftirlit þeirra með söfnuninni gat aldrei verið fullkomið, og slíkur almenn undirskriftasöfnun í viðkvæmu deilumáli var sem slíkur fallin til að valda ófriði.

Þá er enn til þess að taka, að þegar um stjórn málaátök er að ræða sem hér, eru ummæli, enda þótt talin séu varða við hegningarlög, síður til þess fallin að meiða þann, sem þeim er beint að. Jafnvel má orða, að ummælin geti haft þveröfug áhrif.

Ofangreind sjónarmið þykja leiða til þess, að stefnendur verði, eins og hér stendur á, að þola harkalegri umræðu en venjulegt má teljast.

Stefnendur hafa látið að því liggja, að um skipuleg ærumeiðandi skrif um þá hafi verið að ræða, þar sem á sama tíma og greinar stefnda birtust í Þjóðviljanum, hafi þar birst fjöldi áþekkra greina. Þótt rétt sé, að á þessum tíma hafi birst margar greinar í Þjóðviljanum um undirskriftasöfnunina, þykir ósannað, að um skipulögð skrif hafi verið að ræða.

Ummælin.

Þegar greinar stefnda í 16. og 27. tbl. Þjóðviljans 1974 eru lesnar í heild sinni, blandast engum hugur um, að þar er vikið beint að forgöngumönnum „Varins lands“.

Þegar litið er yfir ummælin, sem stefnt er fyrir, þykir mega taka þau öll undir einn hatt. Fallast verður á það með stefnendum, að hér sé um slíkt samsafn af fúkyrðum og svívirðingum að ræða, að sjaldgæft er að sjá slíkt á prenti. Ummælin í heild þykja varða við 1. mgr. 241. gr. almennra hegningarlaga, og ber því að ómerkja þau. Þá þykja þau réttilega verða færð til ákvæða 234. og 235. gr. sömu laga, og ber þrátt fyrir sjónarmið þau, sem sett eru fram almennt hér að framan, að refsar stefnda fyrir ummæli þessi. Hins vegar þykir eiga að hafa framangreind almenn sjónarmið í huga stefnda í hag, þegar honum er ákveðin refsing. Er þá litið til þess, hverjar eru núverandi skoðanir hans á dvöl bandaríska herliðsins hér á landi. Stefndi hefur ekki áður sætt refsingu. Þykir hæfilegt að gera honum að greiða kr. 25.000

í sekt til ríkissjóðs. Samkvæmt 54. gr. laga nr. 19/1940 ber að ákveða, að varðhald komi í stað sektarinnar, ef hún er ekki greidd innan aðfararfrests. Varðhald samkv. þessu telst hæfilega ákveðið í 5 daga.

Bótakrafa.

Ummæli þau, sem stefnt er út af, beinast að stefnendum sem aðstandendum „Varins lands“, og tilefni þeirra eru athafnir, sem telja verður til stjórnmalastarfsemi. Óþægindi þau, sem stefnendur hafa talið sig hafa orðið fyrir, eru þess eðlis, að erfitt er að ákveða, hvort þau eru tilkomin vegna skrifa stefnda eða almennt af stjórnmalastarfsemi þeirra. Af þessum ástæðum og annars með hliðsjón af því, sem segir í almennum athugasemdum hér að framan, þykir stefnendum ekki verða dæmdar bætur í máli þessu.

Með tilvísun til þeirra röksemda, sem greinir í almennum athugasemdum hér að framan, þykja ekki efni til að taka til greina kröfu stefnenda um kr. 25.000 til þess að standast kostnað af birtingu dóms samkv. 2. mgr. 241. gr. laga 19/1940. Hins vegar þykir rétt að taka þá kröfu þeirra til greina, að stefndi sjái um, að birtar verði forsendur og niðurlag dóms þessa í 1. eða 2. tbl. Þjóðviljans, sem út kemur eftir lögbirtingu dómsins, sbr. 22. gr. laga nr. 57/1956.

Eftir úrslitum málsins þykir rétt, að stefndi greiði stefnendum óskipt kr. 120.000 í málskostnað, er þá m. a. tekið tillit til þess, að stefnendur hafa höfðað fleiri mál vegna ummæla, sem sprottin eru af undirskriftasöfnun þeirra, og vinnan í þessu máli sparar mikla vinnu í hinum málunum.

Hrafn Bragason borgardómari kvað upp dóm þennan.

Dómsorð:

Framangreind ummæli stefnda, Dags Þorleifssonar, sem birtust í 16. og 27. tbl. Þjóðviljans 1974, skulu vera dauð og ómerk.

Stefndi, Dagur Þorleifsson, greiði kr. 25.000 í sekt til ríkissjóðs. Varðhald í 5 daga komi í stað sektarinnar, verði hún eigi greidd innan aðfararfrests.

Stefnda, Degi Þorleifssyni, skal skylt að sjá um, að forsendur og niðurlag dóms þessa sé birt í 1. eða 2. tbl. Þjóðviljans, sem út kemur eftir lögbirtingu dóms þessa.

Stefndi, Dagur Þorleifsson, skal greiða stefnendum, Bjarna Helgasyni, Birni Stefánssyni, Hreggviði Jónssyni, Jónatan

Þórmundssyni, Ólafi Ingólfssyni, Stefáni Skarphéðinssyni, Unnari Stefánssyni, Þorsteini Sæmundssyni, Þorvaldi Búa-syni, Þór Vilhjálmssyni, Ragnari Ingimarssyni og Valdimar J. Magnússyni, kr. 120.000 óskipt í málskostnað — allt innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa að telja að viðlagðri að-för að lögum.

Þriðjudaginn 3. maí 1977.

Nr. 57/1977. **Graphic Equipment World Wide Inc.**

gegn

Jóhanni Þóri Jónssyni.

Kærumál. Frestur.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Þ. Torfa-son, Benedikt Sigurjónsson og Björn Sveinbjörnsson.

Sóknaraðili hefur samkvæmt heimild í j lið 1. tl. 1. mgr. 21. gr. laga nr. 75/1973 skotið máli þessu til Hæstaréttar með kæru 6. apríl 1977, sem Hæstarétti barst 13. s. m. Krefst hann þess, að hinum kærða úrskurði verði hrundið og synjað verði um frest í málinu. Þá krefst hann kærumálskostnaðar úr hendi varnaraðilja.

Varnaraðili krefst staðfestingar hins kærða úrskurðar og kærumálskostnaðar úr hendi sóknaraðilja.

Með skírskotun til forsendna hins kærða úrskurðar þykir mega staðfesta hann.

Eftir atvikum þykir rétt, að kærumálskostnaður falli nið-ur.

D ó m s o r ð :

Hinn kærði úrskurður á að vera óraskaður.

Kærumálskostnaður fellur niður.